

Сергій СЕРДЮК,

Адміністрація Державної прикордонної служби України, м. Київ

ОБГРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті здійснено обґрунтування моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці. Виділення структурних компонентів моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці дозволило автору зрозуміти сутність формування професійної надійності як педагогічного процесу, визначити, науково обґрунтовані підходи до його практичної реалізації. Розроблена модель відображає вимоги, які висуваються до професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників; основні підходи до проблеми її формування у процесі фахової підготовки; педагогічні умови ефективного формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці. Моделювання дозволило зафіксувати найбільш значущі ознаки і характеристики формування професійної надійності.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, професійна надійність, компоненти моделі, фахова підготовка, модель.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Образ професії та образ професіонала формується у процесі фахової підготовки у вищому військовому навчальному закладі шляхом накопичення і осмислення особистого практичного досвіду. Для того, щоб такий образ був системним і цілісним, майбутньому фахівцеві повинна пред'являтися цілісна модель, що відображає типовий зміст професійної діяльності й вимоги, що ставляться до кваліфікованого професіонала [1, с. 63]. Оскільки однією із складових професіоналізму є надійність майбутнього фахівця, то актуальним є питання розробки моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу

вітчизняної і зарубіжної літератури свідчать, що різноманітні аспекти проблеми формування професійної надійності фахівців різних галузей порушуються у працях сучасних дослідників (Б. Астаф'єв, Л. Балабанова, М. Бутовський, В. Корнешук, В. Мерлін). Питання формування професійної надійності військових фахівців та представників правоохоронних структур розглядаються у працях В. Гащука, Г. Лещенка, В. Сідаша. Особливу увагу науковців (В. Григоренко, Б. Коротяєв, Г. Костюк, А. Осіпцов, В. Плиско) привертає такий метод, як моделювання. У тому числі до створення моделей різних видів звертаються військові педагоги (А. Галімов, В. Мірошніченко, О. Ставицький, О. Торічний, Г. Яворська). Досвід створення згаданих та інших моделей є цінним для розробки моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Метою статті є обґрунтування моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання є одним із теоретичних методів наукового дослідження, який характеризується як відтворення характеристик деякого об'єкту на іншому об'єкті, спеціально створеному для його вивчення. Цей інший об'єкт називається моделлю [2, с. 57].

На думку Т. Ваколюк, модель повинна включати орієнтовну, виконавчу й контролюючу частини. В орієнтовній частині моделі, в узагальненому вигляді, повинна бути подана основна ідея змісту і вказані її основні позиції. Виконавча частина – основна. Її зміст, як правило, подано суттєво новою інформацією, яку повинні засвоїти курсанти. Вона розкриває й ілюструє шляхи вирішення проблеми, демонструє процес заданих перетворень. Контролююча частина моделі призначена для визначення ступеня відповідності всіх попередніх перетворень інформації за зразком (ідеальним або матеріальним). З її допомогою здійснюється необхідна корекція як в орієнтувальній, так і в виконавчій частинах [3, с. 107].

Водночас, В. Собко зазначає, що створюючи модель, ми отримуємо нові знання про об'єкт-оригінал. Відтак, модель потрібна для того, щоб:

зрозуміти, як влаштований конкретний об'єкт, яка його структура, основні властивості, закони розвитку і взаємодії з навколишнім світом;

навчитися управляти об'єктом або процесом і визначити якнайкращі способи управління за заданих умов, мети і критеріїв;

прогнозувати прямі і непрямі наслідки реалізації заданих способів і форм дії на об'єкт [4].

Модель – це речова, знакова або уявна система, що відтворює принципи внутрішньої організації та функціонування, а також певні властивості, ознаки та характеристики об'єкта дослідження, безпосереднє вивчення якого неможливе, ускладнене або є недоцільним [5]. Це слово іншомовного походження (від фр. *modèle*, лат. *modulus* – міра) – зразок, примірник чогонебудь; схема для пояснення якогось явища або процесу [6].

Це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, подібний до досліджуваного об'єкта (явища), відображає і відтворює у простому і простішому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта [6].

На думку В. Ягупова, це струнка система взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, змісту, методів, форм і результатів виховання, різних варіантів й етапів досягнення цілей і завдань виховання, різноманітні двосторонні взаємини вихователів і вихованців у цьому процесі [7]. Саме такий підхід взятий нами за основу у дослідженні формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Проте, моделювання педагогічної дійсності в умовах фахової підготовки вимагає визнання умовності ситуації і значущими можуть бути лише ті параметри моделі, які достатньою мірою відповідають ознакам подібності або аналогії [4, с. 80].

Модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки – це складний комплекс

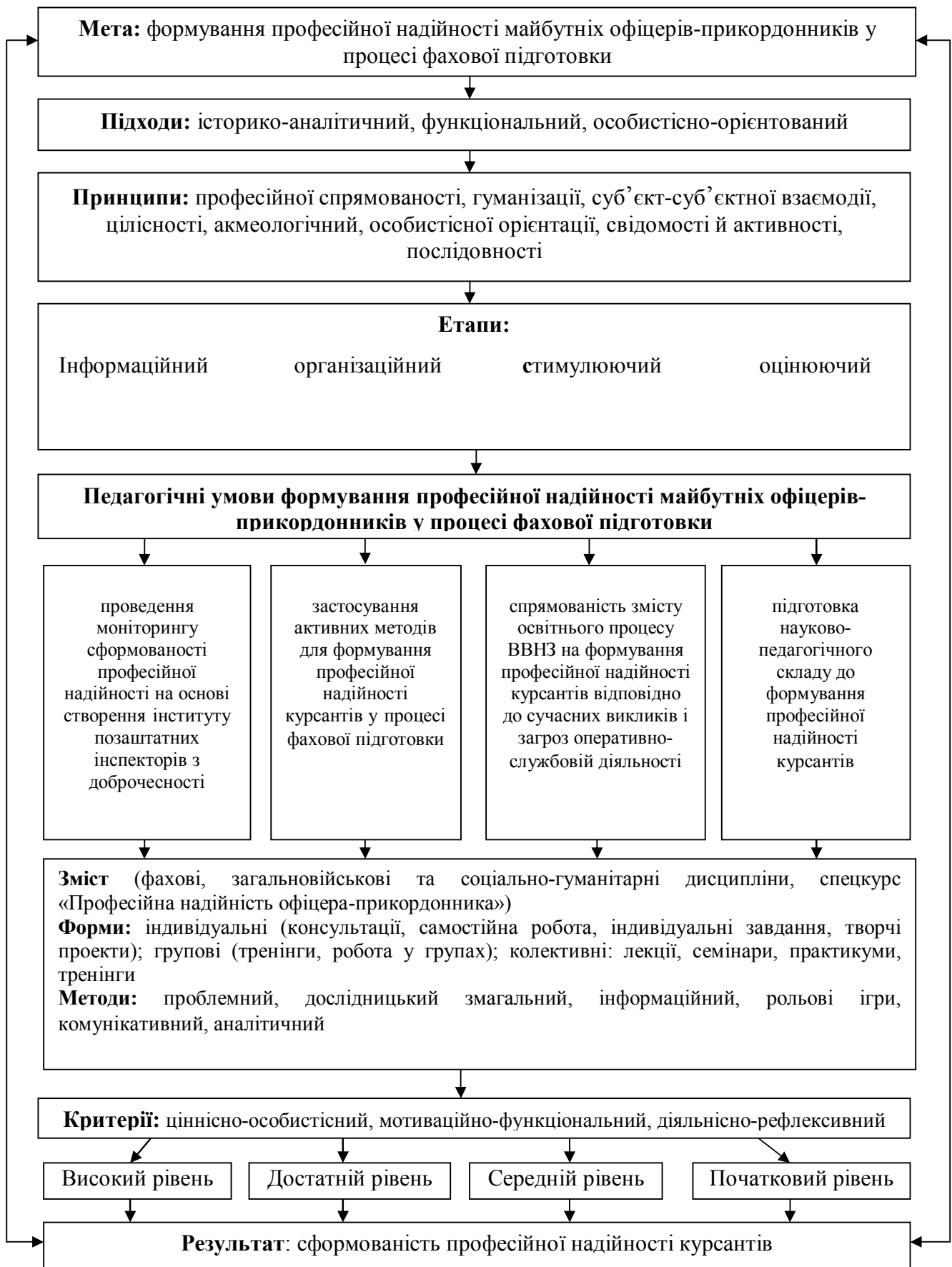
взаємопов'язаних компонентів освітнього процесу, в якому реалізуються основні цілі, завдання, принципи, засоби, форми та методи формування професійної надійності саме за рахунок їх оптимального поєднання.

Ми поділяємо думку вчених, що, по-перше, модель виступає як існуючий навчально-виховний комплекс, який коригується та вдосконалюється на основі вимог практики; по-друге, вимоги практики знаходять своє відображення у даних щодо практичної діяльності спеціалістів, їхніх професійних якостей, тенденцій розвитку галузі їхньої діяльності тощо [8–9].

В. Лєсков вважає, що виміру будь-якого явища повинно передувати глибоке його вивчення на якісному рівні. Результатом цього вивчення повинно бути побудова ідеалізованої моделі аналізованого явища або процесу. Велика складність, взаємопов'язаність, багатофакторність, сильна мінливість об'єктів вивчення визначає специфіку психологічної науки і сильно утрудняє моделювання її явищ. Проте, ми повністю погоджуємося з думкою, що етап моделювання необхідний, бо саме на цьому етапі визначається ціль дослідження, виділяються основні умови, у яких відбувається саме дослідження, чинники, що визначають основний вплив на обрану ціль дослідження при відповідних умовах його проведення тощо [10, с. 90].

Моделлю є умовний образ якого-небудь об'єкту, що зберігає з приблизною точністю його основні характеристики, компоненти і складові частини об'єкту, їх зв'язки і відношення [4]. У педагогічному дослідженні модель відображає систему елементів, які відтворюють різні сторони педагогічного процесу. У нашому випадку моделювання дозволяє: вивчити складові елементи процесу формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці, фіксувати найбільш значущі ознаки і характеристики як самого об'єкту, так і його складових.

Результати аналізу наукової літератури [4; 7–8] й експертного опитування науково-педагогічного складу НАДПСУ надали можливість визначити компоненти моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Рисунок – Модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки

Основними компонентами моделі є мета, підходи, принципи, етапи, педагогічні умови формування професійної надійності, зміст, форми, методи, рівні та результат – сформованість професійної надійності курсантів.

Так, мета є своєрідним уявленням результату формування професійної надійності. Мета як структурна складова моделі формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників є органічною єдністю навчальних, розвивальних і виховних цілей, кінцевою метою яких є сформованість професійної надійності курсантів.

Призначення мети як структурної складової – спрямувати процес формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників, слугувати його керуючою ланкою.

Метою процесу формування професійної надійності вважаємо забезпечення здатності продуктивно, якісно, з оптимальними енергетичними та часовими витратами вирішувати завдання в заданих умовах оперативно-службової діяльності, вдосконалюючи свою професійну компетентність відповідно до суспільних потреб, керуючись принципами законності, відповідальності, пріоритету службових інтересів, неупередженості, тощо.

Урахування особливостей формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників, а також узагальнення передового досвіду фахової підготовки офіцерських кадрів дали можливість визначити такі принципи формування професійної надійності курсантів-прикордонників: професійної спрямованості, гуманізації, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності, акмеологічний, особистісної орієнтації, свідомості й активності, послідовності.

Аналіз педагогічної літератури [1; 8] свідчить, що для всебічного вивчення фахової підготовки результативною одиницею є етап підготовки – порівняно самостійна частина діяльності від педагогічного задуму до оцінки результату, який ми отримали. Виходячи з вищезазначеного, формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає наявність таких етапів його здійснення (інформаційного, організаційного, стимулюючого, оцінюючого).

Оскільки професійна надійність розуміється нами як інтегральна якісна характеристика властивостей особистості, що відображає її здібність до здійснення професійної діяльності, виникає необхідність з'ясування її структури. Як справедливо зазначає Є. Гаркавцев, у психолого-педагогічній літературі відсутні спеціальні дослідження, в яких би розглядалися питання, пов'язані зі структурою професійної надійності [11, с. 31].

Виходячи зі змісту запропонованого визначення професійної надійності, на нашу думку, структура професійної надійності має такі компоненти: ціннісно-особистісний, мотиваційно-функціональний, діяльнісно-рефлексивний. Обґрунтовані на основі теоретичного аналізу компоненти професійної надійності прийнято за критерії її сформованості, а зміст компонентів – за їх показники.

Крім того, освітня практика може забезпечити досягнення цілей, тільки шляхом свідомого і цілеспрямованого створення і реалізації необхідних для цього педагогічних умов. Під педагогічними умовами формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників розуміємо комплекс цілеспрямованих психолого-педагогічних заходів впливу на особистість курсанта з метою підготовки його до ефективного здійснення оперативно-службової діяльності. Виділяємо такі педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників: спрямованість змісту освітнього процесу вищого військового навчального закладу на формування професійної надійності курсантів відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності; проведення моніторингу сформованості професійної надійності на основі створення інституту позаштатних інспекторів з доброчесності; застосування активних методів для формування професійної надійності курсантів у процесі фахової підготовки.

Реалізація педагогічних умов формування професійної надійності курсантів передбачає урахування специфіки цього явища при застосуванні всієї сукупності методів, що використовуються у фаховій підготовці. Виходячи з

цього положення, було визначено таку класифікацію методів, що використовувались для формування професійної надійності курсантів-прикордонників у процесі фахової підготовки:

перша група – методи усвідомлення значущості професійної надійності в оперативно-службовій діяльності офіцерів-прикордонників (є своєрідним переговорним процесом між офіцером і підлеглим, у процесі якого здійснюється взаємний обмін думками щодо професійної надійності); друга група – методи формування досвіду “професійно надійної поведінки” (базуються на практичній діяльності прикордонників); третя група – методи стимулювання (педагогічної підтримки) “професійно надійної діяльності” (спонукають до дії, надають поштовх, заохочують).

Нами розроблена така модель формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки, яка дає змогу глибше зрозуміти сутність формування професійної надійності як педагогічного процесу і визначити науково обґрунтовані підходи до його практичної реалізації. Розроблена модель відображає вимоги, які висуваються до професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників; основні підходи до проблеми її формування у процесі фахової підготовки; педагогічні умови ефективного формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці.

Моделювання дозволило зафіксувати найбільш значущі ознаки і характеристики формування професійної надійності.

Висновки. Отже, розробка моделі, призводить до формування загальних схем дій і є методом навчання, дозволяє вивчити складові елементи формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці. **Перспективним** напрямком дослідження є деталізація корекційних заходів розробленої моделі, розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування професійної надійності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Ставицький О. М. Теоретичні та методичні засади професійного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія / О. М. Ставицький. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – 464 с.
2. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / О. В. Миропольська. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
3. Ваколюк Т. В. Педагогічні умови інтенсивного навчання іноземної мови курсантів-прикордонників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Ваколюк Тетяна Володимирівна. – Хмельницький, 2003. – 199 с.
4. Собко В. Г. Модель розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці шляхом використання ділових ігор / Вадим Собко // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал / голов. ред. Н. Г. Ничкало. – 2013. – № 3. – С. 117–123.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – 4-те вид., доп. – К., 2003. – 615 с.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1977. – 774 с.
7. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
8. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2004. – 353 с.
9. Логінова Н. М. Формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Логінова Наталія Миколаївна. – Хмельницький, 2011. – 227 с.
10. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військово-службовців із районів воєнних конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психол. наук : спец. 17.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / В. О. Лесков. – Хмельницький, 2008. – 20 с.
11. Гаркавцев Є. Педагогічні умови формування професійної надійності працівників органів внутрішніх справ : дис. ... кандидата пед. наук / Є. І. Гаркавцев. – Харків, 2015. – 292 с.

Сердюк С. Обоснование модели формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки

В статье осуществлено обоснование модели формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в профессиональной подготовке. Выделение структурных компонентов модели формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в профессиональной подготовке позволило автору понять сущность формирования профессиональной надежности как педагогического процесса и определить научно обоснованные подходы к его практической реализации. Разработанная модель отражает требования, предъявляемые к профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников; основные подходы к проблеме ее формирования в процессе профессиональной подготовки; педагогические условия эффективного формирования профессиональной надежности будущих офицеров-пограничников в профессиональной подготовке. Моделирование позволило зафиксировать наиболее значимые признаки и характеристики формирования профессиональной надежности.

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, профессиональная надежность, компоненты модели, профессиональная подготовка, модель.*

Serdyuk S. Justification of the model of formation of professional reliability of future officers-border guards in the process of professional training

In the article the justification of the model of formation of professional reliability of future officers-border guards in the professional training is made.

The isolation of structural components of the model of forming the professional reliability of future officers-border guards in the professional training allowed the author to understand the essence of the formation of professional reliability as a pedagogical process and to identify scientifically grounded approaches to its practical implementation.

The developed model reflects the requirements for the professional reliability of future border guards officers; main approaches to the problem of its formation in the process of professional training; pedagogical conditions of effective formation of professional reliability of future officers-border guards in professional training. Simulation allowed to fix the most significant features and characteristics of the formation of professional reliability.

Key words: *future officers-border guards, professional reliability, components of model, professional training, model.*